

of the world view principles, the encyclopaedic knowledge, and also due to inherent to the of genius people to internal sense and perfect form of expression.

Original, purposeful, national work of Lesia Ukrainka at the same time is European. D. Pavlychko in his articles tries to analyse works of poetess under his own visual angle, repeatedly emphasizes her erudition, adoration of world literature and history, her love to Ukraine, the faith in victory of good. A researcher underlines also, that poetess - adherent of T. of Shevchenko and I. Franco.

The articles, which are analysed, are written in a different period and with a different aim, but they are pierced by a main idea that work of Lesia Ukrainka has a world view human race character.

Key words: collections of the litersture-critical and journalistic articles, ancient and biblical images, theme, Prometeizm, poetry, literary works.

Теребус Оксана Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID ID 0000-0002-1493-6534*; oksana_tereб@ukr.net

УДК 821.161.2'05-1/-9.09Українка:101.9(477)

Ольга Яблонська

Творчість Лесі Українки в етнопсихологічних студіях О. Кульчицького

Проаналізовано етнопсихологічні студії О. Кульчицького, присвячені творчості Лесі Українки. У центрі дослідницької уваги – стаття «“Ржавість” і “одержимість” у “Боярині”», в якій виокремлено антагоністичні категорії духовости – Дух України та Дух Москви. Розглянуто поняття «ржавість» та «одержимість», тобто соціальна пасивність як зрада та духовна наснаженість як джерело поступу.

Ключові слова: етнопсихологія, етноімагологія, Дух України, Дух Москви, національний характер, антиколоніальний дискурс.

Національна та культурна ідентичність, національний характер є предметом досліджень літературної етноімагології, як і етнопсихології зокрема. Такі студії активно розвивалися в еміграційному літературознавстві ХХ ст. (Д. Чижевський, В. Янів, І. Мірчук, М. Шлемкевич, Б. Цимбалістий, О. Кульчицький та ін.). М. Шлемкевич наголошував на спільності національних основ у творчості українських письменників кінця ХІХ – поч. ХХ ст. [8,

с. 26]; він уважав, що в особі Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українці маємо великих провідників нації, «але не завершителів духа» [8, с. 135]. Б. Цимбалістий, розглядаючи українську родину як носія «традицій у способі думання, настанов до зовнішніх і внутрішніх побудів, типових відповідей на різні ситуації і т. д.» [7, с. 37], указував на роль української жінки в сім'ї та в громадському житті. Окрім того, дослідник вирізняв соціально активну роль українських письменниць: «В нашій літературі жіночі представниці перевищують не раз чоловіків своїм бойовим духом і мужеським тоном (Леся Українка, О. Теліга, О. Лятуринська)» [7, с. 37]. В. Янів в аналізі драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» виокремив автентичність почувань героїв і роль родини [13]. Окремі складники проблеми етнопсихологічного підходу представлені в сучасному літературознавстві [1; 6; 9–12].

Мета статті – проаналізувати етнопсихологічні студії О. Кульчицького, присвячені творчості Лесі Українки.

О. Кульчицький в осмисленні української літератури у світлі етно- та соціопсихології дослідив такі концептуальні поняття, як преперсоналізм (постать Г. Сковороди), архетип (в аналізі творчості Т. Шевченка), провідник і національна спільнота (на матеріалі поеми І. Франка «Мойсей»), культ (у тлумаченні соціальної ролі М. Шашкевича) [3]. В аналізі драматичної поеми Лесі Українки «Боярині» науковець апелював до таких соціальних категорій, як «ржавість» та «одержимість» [2], тобто соціальна пасивність як зрада та духовна наснаженість як джерело поступу.

Насамперед О. Кульчицький обґрунтовує потребу аналізу творчості Лесі Українки в аспекті психогагічної перспективи: «“Психогагія” (від грецького терміну “психе” – душа і латинського “агере” – вести, керувати) торкається дії “ведення душ, керування душами”, отже у дальшому висліді – дії, **унапрямування, не тільки індивідуальної, але й колективної духовости.** Великі реформатори людства – святі і релігійні діячі, законодавці, провідні філософи і соціологи та поети й письменники типу “віщунів”, як напр. Шевченко, були або могли бути саме такими форматорами “психогогами” індивідуальних і народніх душ» [2] (тут і далі виділення в цитатах належать автору. – О. Я.).

Представивши героїв «Боярині», дослідник нагадує, що в художньому тексті можуть промовляти й **небачимі постаті**, інколи

не зважаючи на свою небачимість, більш **дійсні**, бо більш **діючі**, потужніші за представлені і приявні. Вірне пояснення поеми вимагає тому не поминути ще **двох постатей**, що саме поміж ними йде драматичне, невблаганне змагання, яке віками продовжується до сьогодні та яке творить, як це самі відчуваєте, найвнутрішнішу справжню основу драматичної акції “Боярині”». Це «**найдійсніші чинники**, це собі протиставні, **антагоністичні постаті духовости двох народів** – Духа України і Духа Москви» [2].

Автор статті зауважує два прояви українського духу в першій дії твору: «вибухне... жаром немовто Шевченківського гніву і згірдливісти у розмові козака Івана із Степаном, зазвучить юнацьким поривом і очайдушним захопленням козацьких предків, що **“през шаблі мали права”**. Але й пролунає іншою ноткою – лагідною, насиченою немовто Сквородянською мудрістю Божих, споконвічних і вселюдських правд у словах бувшого учня Могілянської Академії – Степана, щоб відгомоніти в любовному дуеті Степана і Оксани ідилічним визвуком надії на подружнє, інтимне щастячко у звитому у Москві, як каже Степан, кубелечку, де за його словами: **“Нічого там чужого – у нашій хатоньці не буде. Правда?”**» [2].

У другій дії «Боярині» О. Кульчицький підкреслює домінанту «Духа Москви» [2]. Підкреслюється «докорінна антитеза московської та української концепції світа і людини», яка найперше проявляється у «взаємовідношенні статей чоловіцтва і жіноцтва» [2]. Становище жінки в московському теремі як замкненого в'язня, обличчя якої прислонене на татарський зразок; вона позбавлена можливості побачити свого судженого («в майбутньому її пана і власника-чоловіка» [2]) перед шлюбом. «В цих обставинах слова матері Степана – **“А ми ж бо не вкриваємо обличчя”** – набирають у драмі **символічного** звучання протиставности українського сквородянського, “гуманістичного персоналізму”, що виходить від свідомости людини і має за мету її **увартіснення**, та тому відкриває обличчя жінки, – московського, що розглядає людину як річ, в особливості жінку...» [2]. Отже, дослідник увиразнив також персоналізм / індивідуалізм української людини.

В аналізі третьої дії простежується, що «зудар двох антагоністичних постатей духовости української і московської... в площині особистих відносин пересувається в площину державно політичних стосунків України і Московії» [2].

Ностальгія Оксани – то прояв антеїстичних основ української людини. Її смертельна недуга тлумачиться як спротив соціальному диктату національно чужого середовища. «Шлях у смерть стає у 5. дії шляхом у правду українського життя, у спогаді дитинства вмираючої Боярині, – про нею в дитячій грі віднайдену, закинуту, заржавілу, до піхви прикипілу, до свого призначення нездатну козацьку шаблю, – символ схибленої, запропашеної, спільної подружньої долі Степана і Оксани. Духова ситуація українства, що за своїм нахилом часто даремно тікає перед суворою проблемністю громадського життя в інтимність “родинного кубелечка”, чи інколи, рідше у “вежу із слоневої кости” чистої поезії чи науки, знаходить свій символічний вираз в передсмертному привиді – візії Оксани “ржавости українських рук”, що їх незаплямованість кров’ю – вона в Степана колись так високо цінила» [2].

Дослідник робить висновок, що «**правда українського історичного бування у ствердженні необхідної потреби, для успішності української історичної дії, наявності в українському народі психічного стану, що його Леся назвала в іншій драматичній поемі одержимістю.** “Ржавість” української людини – спричинена нестачею очищуючого палахкотіння одержимости. “Ржавість” і “одержимість” є компрементарними, доповнюючими себе поняттями. Змагання з ржавістю домагається зречення “щастячка”, тільки інтимного існування, для піднесення себе на рівень **справжньої гідної людини екзистенції**, вимагає екзистенціального “заангажування”, що його проголошення в “Боярині” ставить Лесю Українку впоряд із признаними провісниками в літературі філософічної екзистенціальної думки – Рільке і Унамуном» [2].

О. Кульчицький наголошує, що Леся Українка стала «**виразом ідентифікації із своїм народом та символом української одержимости**» [2]. До речі, засадничі міркування дослідника про Духа України і Духа Москви, про категорії «ржавість» та «одержимість», як і статті Б. Кравціва, О. Воропая, В. Чапленка, Л. Полтави, Р. Задеснянського, опубліковані 1971р. в періодиці української діаспори, стали предметом огульної критики радянської пропаганди [5].

Цього ж ювілейного 1971 р. О. Кульчицький опублікував статтю «Ювілей поетеси одержимости. Святкування Лесі Українки в Парижі» [4]. Окрім інформаційних матеріалів, тут представлені міркування

Є. Сверстюка про значення творчості письменниці («На полі честі»), роздуми В. Мороза про категорію одержимості («Серед снігів»). Автор статті обґрунтовує поняття одержимості як «“навіщеність духом”». Коли ж розуміти духа, згідно із сучасною психологією і філософією, як орган творення, оформлювання, пізнання і засіювання **ідей**, – одержимість є таким стосунком до духа ідей, у якому дух до тієї міри підпорядковується ідеї, яку сам створив, що він з нею зливається, щоб вжити психологічного терміну з нею **ідентифікується**» [4]. Остання частина тексту називається «Шлях до “одержимості” в “Боярині”». О. Кульчицький акцентує на актуальності цього твору, що увиразнюється порівнянням життєвої духовної ситуації української людини за часів Руїни XVII ст., коли розгортається подієвість твору Лесі Українки, та сучасної ситуації «морально-духовної Великої Руїни сталінської і по-сталінської ери» [4]. Окрім того, злободенною залишається проблема «протиставності двох культурних кіл, московського і українського, “знеосіблюючого” світовідчуження московського і “персоналізуючого” українського кола, що відіграють вирішну роль у розвитку і себевіднайдення і себеформування українських героїв драматичної поеми. Вершковою точкою їх розвитку, одночасно його мірилом, її ідеалом мало б бути здійснення одержимості Україною, як собі його уявляє Леся Українка» [4].

Отже, здійснений О. Кульчицьким аналіз драматичної поеми «Бояриня» в аспекті етнопсихології дає можливість виокремити ті соціальні складники, які характеризують відносини поневоленої нації та загарбника, тобто етнопсихологічний підхід є важливим для увиразнення антиколоніального дискурсу тексту.

Література

- 1.Абрамова І. Г. Художнє трактування етнопсихологічних типів українця у прозі І. С. Нечуя-Левицького 60 – 80-х років XIX століття: автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01. Запоріжжя, 2002. 18 с.
- 2.Кульчицький О. «Ржавість» і «одержимість» у «Боярині» // Українське слово. 1971. Ч. 1541. 13 червня.
- 3.Кульчицький О. Український персоналізм: філософська й етнопсихологічна синтеза / О. Кульчицький. Мюнхен; Париж, 1985. 194 с.
- 4.Кульчицький О. Ювілей поетеси одержимості. Святкування Лесі Українки в Парижі // Українське слово. 1971. Ч. 1535. 25 травня.
- 5.Микитась В.Л. Націоналістична метушня навколо драми «Бояриня» Лесі Українки // Зарубіжні видання про Україну. Науково-реферативний бюлетень. 1972. № 1 (15). С. 3–16.

6. Санакоєва Н. Д. Еволюція етнопсихологічної концепції особистості у прозі П. Загребельного: автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.01.01. Дніпропетровськ, 2006. 20 с.
7. Цимбалістий Б. Родина і душа народу // Українська душа. Нью-Йорк; Торонто: Ключі, 1956. С. 26–43.
8. Шлемкевич М. Загублена українська людина. Нью-Йорк: Життя і мислі, книжка друга, 1954. 158 с.
9. Яблонська О. В. Янів про «Лісову пісню» Лесі Українки: етно- та соціопсихологічний виміри // Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури: наук. зб. Вип. 4. Матеріали IV Всеукр. науково-практичної конф., присвяченої 140-річчю від дня народження Лесі Українки та 100-річчю з часу написання драми-феєрії «Лісова пісня», 24–25 лютого 2011 року, м. Луцьк, с. Колодяжне на Волині / Упорядн. А. Силук. Луцьк, 2011. С. 126–129.
10. Яблонська О. Класична література крізь призму етно- та соціопсихології Олександра Кульчицького // Волинь філологічна: текст і контекст. Аналіз та інтерпретація тексту, 2015. Вип. 20. С. 281–299.
11. Яблонська О. М. Шлемкевич: творчість Т. Шевченка крізь призму української етнопсихології // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. 2007. № 9. С. 57–65.
12. Яблонська О. Поетична творчість Т. Шевченка : етно- та соціопсихологічні параметри образу москаля // Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць. Випуск 16. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2013. С. 162–173.
13. Янів В. Автентичність почувань і родина в «Лісовій пісні» // Збірник праць і матеріалів на пошану Василя Лева (1903–1991). Львів; Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1996. С. 177–190.

References

1. Abramova I. Gh. *Khudozhnje traktuvannja etnopsykhologichnykh typiv ukrajincja u prozi I. S. Nechuja-Levycjkogho 60 – 80-kh rokiv XIX stolittja* [Artistic interpretation of ethnopsychological types of Ukrainian man in I. S. Nechui - Levitsky's prose 60-80's of XIX century]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian literature). Zaporizhzhja, 2002. 18 p. (in Ukrainian).
2. Kuljchycjkyi O. “Rzhavist” i “oderzhymist” u ”Boiaryni” [“Rustiness” and “obsession” in “Boiarynia”] In: *Ukrainske slovo*, 1971. № 1541, 13 chervnia. (in Ukrainian).
3. Kuljchycjkyi O. *Ukrajinsjkyj personalizm: filosofsjka j etnopsykhologichna synteza* [Ukrainian personalism: philosophical and ethnopsychological synthesis]. Munsch, Paris, 1985, 194 p. (in Ukrainian).
4. Kuljchycjkyi O. Yuvilei poetesy oderzhymosty. Sviatkuvannia Lesi Ukrainky v Paryzhi [Jubilee is a poetess of obsession. Lesia Ukrainka's celebration in Paris]. In: *Ukrainske slovo*, 1971. № 1535, 25 travnia. (in Ukrainian).
5. Mykytas V.L. Natsionalistychna metushnia navkolo dramy “Boiarynia” Lesi Ukrainky [Nationalistic bustle around the drama "Boiarynia" by Lesya Ukrainka].

- In: *Zarubizhni bydannia pro Ukrainu. Naukovo-referatyvnyi biuletyn*, 1972. № 1 (15). pp. 3–16. (in Ukrainian).
6. Sanakojeva N. D. *Evoljucija etnopsychologichnoji koncepciji osobystosti u prozi P. Zagrebeljnogho* [Evolution of ethno-psychological concept of personality in P. Zagrebelniy's prose]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian literature). Dnipropetrovsjk, 2006. 20 p. (in Ukrainian).
  7. Tsymbalistyi B. *Rodyna i dusha narodu* [Homeland and soul of the people]. In: *Ukrainska dusha*. New York City, Toronto, 1956. Pp. 26–43. (in Ukrainian).
  8. Shlemkevych M. *Zahublena ukrainska ludyna* [The lost Ukrainian man]. New York City, 1954. 158 p. (in Ukrainian).
  9. Yablonska O.V. V. Yaniv pro "Lisovu pisniu" Lesi Ukrainky: etno- ta sotsiopsychologichnyi vymiry [V. Yaniv about Lesya Ukrainka's "Forest Song"]. In: *Lesia Ukrainka i rodyna Kosachiv v konteksti ukrainskoi i svitovoi kultury*, issue 4. Lutsk, 2011, pp. 126–129.
  10. Yablonska O. *Klasychna literature kriz pryzmu etno- ta sotsiopsychologii Olyksandra Kulchytkoho* [Classical literature through the prism ethno- and sociopsychology Oleksandr Kulchytsky's] In: *Volyn filolohichna: tekst i kontekst*, 2015, issue 20, pp. 281–299. (in Ukrainian).
  11. Yablonska O. M. Shlemkevych: tvorchistj T. Shevchenka krizj pryzmu ukrajinskoji etnopsychologichiji [M. Shlemkevich: T. Shevchenko's creative work through prism of ukrainian ethno psychology] In: *Naukovyj visnyk Volyns'kogo derzhavnogho universytetu im. Lesi Ukrainky*, 2007, no. 9, pp. 57–65. (in Ukrainian).
  12. Yablonska O. *Poetychna tvorchist T. Shevchenka: etno- ta sociopsychologichni parametry obrazu moskalja* [Poetical work of T. Shevchenko: social and Ethnopsychological characteristic of image of Moskov's people] In: *Shevchenkoznavchi studiji*, 2013, issue 16, pp. 162–173. (in Ukrainian).
  13. Yaniv V. *Avtentychnist pochuvan i rodyna v "Lisovii pisni"* [Authenticity of feelings and family in the "Forest Song"] In: *Zbirnyk prats I materialiv na poshanu Vasylia Leva (1903–1991)*. Lviv, New York City, Paris, Sydney, Toronto, 1996, pp. 177–190. (in Ukrainian).

Olga Yablonska. Lesia Ukrainka's Creativity in Ethnopsychological Studios of O. Kulchytskyi. Ethnopsychological studios of O. Kulchytskyi, which are dedicated to the work of Lesya Ukrainka, have been analyzed in the context of ethnopsychological studies by M. Shlemkevych, B. Tsymbalistyi, V. Yaniv. In the center of research attention is the article "Rustiness" and "obsession" in "Boiarynia", in which the antagonistic categories of spirituality are singled out – the Spirit of Ukraine and the Spirit of Moscow. The concept of "rustiness" and "obsession" is also considered, that is, social passivity as betrayal and spiritual inspiration as a source of progress. It is focused on the vision of O. Kulchytskyi's category of obsession as "compulsion of idea" (article "Anniversary of the poetess of obsession. Celebration of Lesya Ukrainka in Paris"). It is proved that O. Kulchytskyi's analysis of the dramatic poem "Boiarynia" in the aspect of ethnopsychology makes it possible to distinguish those social components that characterize the relations of the enslaved nation and the

invader, that is, the ethnopsychological approach is important for exposing the anti-colonial discourse of the text.

Key words: ethnopsychology, ethnomigology, Spirit of Ukraine, Spirit of Moscow, national character, anti-colonial discourse.

Яблонська Ольга Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, o_jabl@ukr.net

УДК 821.161.2.09:81'255.4=00

Ярина Яблонська

Поезія Г. Гейне «Ratcliff» в перекладі Лесі Українки: лексико-семантичні трансформації

У статті проаналізовано лексико-семантичні трансформації, до яких вдається Леся Українка, перекладаючи поезія Г. Гейне «Ratcliff». Зокрема вирізняються генералізація, модуляція (смісловий розвиток), опущення. Дослідження виконано з урахуванням досвіду аналізу перекладів Лесі Українки поезії Г. Гейне циклів «Lyrisches Intermezzo», «Heimkehr», «Harzreise», «Nordsee», «Romanzero», сатиричної поеми «Atta Troll».

Ключові слова: художній переклад, лексико-семантичні трансформації, генералізація, модуляція, опущення.

1892 р. у Львові було видано дві збірки Г. Гейне українською мовою: «Вибір поезій Генріха Гейне (Німеччина. Байки для дітей). Переклав і пояснив Іван Франко» та «Книга пісень Гейнріха Гейне. Переклад Лесі Українки і Максима Стависького». На думку В. Коптілова, «цим роком ніби завершується перший період засвоєння творчості Гейне українською літературою, яка доти приділяла увагу переважно ліриці німецького поета, і починається новий етап, на якому здобуває собі популярність в українських перекладах і Гейнева сатира» [6, с. 366].

Максим Стависький – один із псевдонімів Максима Славинського, з яким Лесю Українку об'єднували перекладацькі плани з часів літературного гуртка української молоді «Плеяда» (1888–1893). 1903 р. цей творчий дует здійснив нове видання –